

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.8.2.6>

DZIELA MYKOLY STOROZHENKO Z POCZĄTKU XXI WIEKU

Roman Petruk

Zasłużony Działacz Sztuk Ukrainy,

docent Katedry Sztuki Monumentalno-Użytkowej i Sakralnej Kijowskiej Państwowej Akademii Sztuki

Użytkowej i Projektowania imienia Mychajła Bojczuka (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-6221-7916

e-mail: artromanpetruk@gmail.com

Adnotacja. Artykuł mówi o stworzeniu przez wybitnego ukraińskiego artystę i pedagoga Mykolę Andriiovycha Storozhenkę (1928-2015) tak dużych dzieł z początku XXI wieku, jak „Przeczcucie Golgoty” (2001-2013) i „Nasz Pelikan” (portret T.H. Szewczenki, 2013-2015). Autor artykułu zbadał autorską metodologię prowadzenia pracy przez M. Storozhenko, opisał jego koncepcje, oraz przeanalizował dzieła, ich elementy kompozycyjne. Badanie wykazało wpływ sztuki sakralnej i ikonografii na kształtowanie stylu autorskiego, w którym wykonywane są prace. Szczególną uwagę zwraca się na wykorzystanie przez artystę symboli obecnych w kulturach różnych narodów, a także nieodłącznie związanych z dziełami sakralnymi epoki ukraińskiego baroku. Nacisk kładziony jest na element eksperymentalny jako jeden z głównych przy wyborze techniki i materiałów do wykonania pracy. Materiał proponowanego wywiadu naukowego stanowiłby bazę źródłową do zrozumienia osobowości M. Storozhenki, a uzyskane wyniki można wykorzystać do oceny twórczego dziedzictwa artysty podczas badań naukowych.

Słowa kluczowe: Mykola Storozhenko, „Przeczcucie Golgoty”, „Nasz Pelikan”, kompozycja, sztuka wizualna, artysta, twórczość.

THE WORKS OF MYKOLA STOROZHENKO IN THE EARLY XXI CENTURY

Roman Petruk

Honoured Art Worker of Ukraine,

Associate Professor at the Department of Monumental-Decorative and Sacral Arts

Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative Applied Arts and Design (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-6221-7916

e-mail: artromanpetruk@gmail.com

Abstract. The subject of the article is the creation of the large-scale works The Premonition of the Calvary (2001–2013) and Our Pelican (the portrait of Taras Shevchenko, 2013–2015) in the early XXI century by Mykola Andriyovych Storozhenko (1928–2015), a prominent Ukrainian painter and pedagogue. The author of the article researches the work conducting authorial method of M. Storozhenko, describes his concepts and analyzes the works and their compositional elements. The research discovers the influence of the religious art and the iconography on the formation of the authorial style used to create the works. We should pay close attention to the painter using the symbols, which are present in the multinational cultures and are characteristic to the religious works of the Ukrainian baroque period. The article focuses on the experimental part as one of the main components during the selection of the technique and the materials for the works. The contents of the suggested scientific investigation will form the source basis needed to comprehend the identity of M. Storozhenko. The reader may use the results to evaluate the artistic works of the painter while conducting the scientific research.

Key words: Mykola Storozhenko, The Premonition of Calvary, Our Pelican, composition, fine art, artist, artistic work.

ТВОРИ МИКОЛИ СТОРОЖЕНКА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Роман Петрук**заслужений діяч мистецтв України,**доцент кафедри монументально-декоративного і сакрального мистецтва
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну**імені Михайла Бойчука (Київ, Україна)**ORCID ID: 0000-0001-6221-7916**e-mail: artromanpetruk@gmail.com*

Анотація. У статті йдеться про створення визначним українським художником й педагогом Миколою Андрійовичем Стороженком (1928–2015) таких масштабних творів початку ХХІ століття, як «Передчуття Голгофи» (2001–2013) та «Наш Пелікан» (портрет Т. Г. Шевченка, 2013–2015). Автором статті досліджено авторську методику ведення роботи М. Стороженком, описано його концепції, а також проведено аналіз творів, їх композиційних елементів. У дослідженні виявлено вплив сакрального мистецтва та іконографії на формування авторського стилю, в якому виконані роботи. Особливої уваги варте використання художником символів, присутніх в культурах різних народів, а також притаманних сакральним творам доби українського бароко. Акцентовано на експериментальній складовій як одній з головних під час вибору техніки та матеріалів для виконання творів. Матеріал пропонуваної наукової розвідки формуватиме джерельну базу для осягнення особистості М. Стороженка, а отримані результати можуть використовуватися для оцінки творчого доробку мистця під час наукових досліджень.

Ключові слова: Микола Стороженко, «Передчуття Голгофи», «Наш Пелікан», композиція, образотворче мистецтво, мистець, творчість.

Вступ. Твори Миколи Андрійовича Стороженка «Передчуття Голгофи» (2001–2013) та «Наш Пелікан» (2013–2015) є візуальним унаочненням його світогляду і філософії, тому потребують ґрунтовного дослідження. Творчий доробок М. Стороженка – невід’ємна складова частина історії образотворчого мистецтва України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Актуальність і результати даної наукової розвідки сприятимуть розумінню концепцій майстра в останній період його творчості, які сповнені високих ідей гуманізму і духовності.

Основна частина. Микола Андрійович Стороженко (1928–2015) – майстер монументально-декоративного і сакрального мистецтва, живописець, графік, академік НАМ України (2000), народний художник України (1997), професор кафедри живопису і композиції НАОМА (1991), лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1988) – видатний український мистець і педагог, засновник і очільник майстерні живопису і храмової культури (МЖХК) Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА).

Зазначимо, що творчості М. Стороженка присвячено низку публікацій, з яких варто виокремити статті О. Авраменко (Авраменко, 1997), (Авраменко, 2000: 146–149), (Авраменко, 2004: 340–352), О. Голуб (Голуб, 2004), М. Жулинського (Жулинський, 2014), Р. Петрука (Петрук, 2015: 172–175), (Петрук, 2017: 40–41), (Петрук, 2020: 223–226), О. Солов’я (Соловей, 2008: 38–44), (Соловей, 2013: 146–156), (Соловей, 2018: 215–220), (Соловей, 2020: 8–14), М. Цимбалюка (Цимбалюк, 2013). Засвідчимо також цінність матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Микола Стороженко – художник, педагог, людина» (Стороженко, 2018). Аналізуючи творчість Миколи Стороженка, науковці здебільшого звертаються до теми ілюстрування ним Шевченкового «Кобзаря», монументальних панно, концепцій майстерні живопису і храмової культури НАОМА, яку заснував і очолив мистець у 1994 році. Тому метою нашого дослідження є твори М. Стороженка початку ХХІ століття – «Передчуття Голгофи» (рис. 1) та «Наш Пелікан» (портрет Т. Шевченка) (рис. 2). Доцільно проаналізувати їх символіку, композиційну та стильову структури, архітектоніку в контексті образотворчого мистецтва світу. Важливим аспектом є фіксація послідовності ведення роботи майстром. Слід також звернути увагу на виокремлення й аналіз компонентів, котрі вважаємо мовою образно-символічного вислову майстра. У процесі здійснення наукової розвідки застосовано загальнонаукові методи дослідження, хронологічний та історико-компаративний, образно-стилістичний та семантичний аналіз.

Творче сходження Миколи Стороженка розпочалося в Одеському художньому училищі (1945), згодом у Київському державному художньому інституті (КДХІ, з 2000 року НАОМА), де майбутній відомий художник навчався у С. Григор’єва, М. Шаронова, Т. Яблонської. Під час навчання в КДХІ (1950–1956), завдяки однокурсникові О. Захарчуку, відбулося знайомство з творчістю О. Богомазова (1880–1930), що вплинуло на формування світогляду мистця і концептуальні засади картону «Наш Пелікан». Доцільно зауважити, що будучи майстром-станковістом, Стороженко захоплювався творчістю й ідеями М. Бойчука та представників його школи. Принципи «колективного я», що їх проголошував і відстоював Бойчук, мали адекватне обґрунтування, адже монументальне мистецтво не твориться одноосібно. Ці ідеї Микола Андрійович використовував у педагогічній роботі, доносив до студентства, заохочував до усвідомлення важливості естафети поколінь і колективної праці. Це засвідчують розписи церкви Миколи Притиска у Києві (1997–2000), де Стороженком до роботи були залучені його вихованці.

Рис. 1. Микола Стороженко. «Передчуття Голгофи». 2001–2013. Полотно, авторська техніка. 345×640 см

Рис. 2. Микола Стороженко. «Наш Пелікан». 2013–2015. Картон, авторська техніка. 300×300 см

Працюючи на педагогічній роботі в НАОМА з 1974 р., безперервно також займався творчістю, опановуючи різні нові для себе матеріали й техніки, експериментуючи, бо вважав, що педагог повинен спочатку все «випробувати на собі» (Стороженко, 2012: 2). Стороженко вважав, що: «Мистецтво є суверенна категорія людського духу, і це підтвердить вам Піфагор, Леонардо да Вінчі, Ньютон. Саме дух, духовність через культуру і є об'єднуючим змістом людства» (Стороженко, 2012: 3). У творчій та педагогічній роботі мистець сповідував ідеї еволюції, а не революції, водночас акцентуючи на метафізичній усталеності мистецтва. Стороженко порівнював великі школи Піфагора, Платона, Греції, Єгипту, Риму із заповітами, врученими Ноеві, які були «школою неба», а надзавданням сучасного майстра вважав сприйняття ним генетичних заповітів предків. Стороженко засвідчував два феномени – творця та творчості, вважав це

найвищою нагородою природи (Марчук, 2001). Микола Андрійович життям своїм і творчістю вивершував високовольтну духовну лінію, а образотворче мистецтво вважав засобом втілення духа в матерію, вбачав у цьому процесі ритуал.

Початок ХХІ століття ознаменований появою в історії України масштабного полотна (345×640 см) Миколи Стороженка «Передчуття Голгофи», яке передувало творенню картону «Наш Пелікан». Творча невгамовність мистця виявлялася в тому, що, закінчуючи попередній твір, він активно розпочинав пошукову роботу-ескізування над втіленням наступного задуму. Таким чином, невпинно й динамічно працюючи над завершенням полотна «Передчуття Голгофи», збирав матеріал і виношував ідею портрета Шевченка. Численні ескізи, начерки обличчя, рук датовані ще 2009 роком. М. Стороженко вважав, що до втілення задуму на форматі треба приступати тільки після фундаментальної пошукової роботи й узгодження формотворчих елементів в ескізі. Завжди працював за алгоритмом: аналіз попередніх творів на обрану тему, ескізи, збір матеріалу (рисунок з натури), картон (графічне вирішення, узгодження тональних співвідношень, узагальнення натурального матеріалу), робота на форматі. Щедро ділився досвідом зі студентами МЖХК, переконував у перевагах поетапного ведення роботи, що необхідно для повноти втілення задуму. У цьому випадку специфічною особливістю твору «Наш Пелікан» є те, що це картон, виконаний у кольорі, метод художнього вирішення якого Стороженко означив як «метафізичний трансмобіл». За висловом Л. Смирної, «досвід виходу людської свідомості в метафізичний простір не піддається формально-логічному поясненню та вербалізації, а саме слово «метафізика» має значний динамічний потенціал» (Смирна, 2017: 274).

«Метафізичний трансмобіл» і «фов-кольор» – розроблені мистцем методи компоновання, коли на окремих сегментах паперу чи кальки прорисовувався кожен структурний елемент, або ж вифарбовувався локальним кольором аплікативно (згадаймо твори А. Матісса з кольорових паперів різної форми). Це давало змогу довільно рухати аплікативний сегмент по площині формату, а означивши точне місце зафіксувати, не перемальовуючи по декілька разів. Це робило елементи твору мобільними і дозволяло працювати так, щоб в будь-який момент легко повернутися до попереднього етапу або перейти знов до наступного. Це уможлиблювало нову роботу з кольором, зосередження на декоративності, насиченості, експресії. Варто зауважити, що М. Стороженко використовував і метод лесування – нанесення шару іншого кольору на попередній, регулюючи їхню прозорість за законами оптичного сприйняття теплохолодних відтінків. Такий метод був апробований також на проміжному етапі роботи майстра над полотном «Передчуття Голгофи».

«Передчуття Голгофи» – знакова композиція в історії українського мистецтва часів незалежності. Чи не наймасштабніше полотно, розміром близько 4 на 7 метрів. Картина виконана в авторській техніці на основі водних розчинів (темпера, гуаш, акварель, акрил) з авторськими фіксажними сумішами, із збереженням фактури полотна як одного з елементів внутрішньої дії твору. Сама назва, як і формат, упродовж роботи змінювались мистцем не раз: «Агнець» – «Чаша» – «Тамна вечерея» – «Передчуття Голгофи». Часто сприймають полотно за поліптих, оскільки воно складається з восьми різномодульних елементів. У такий спосіб було вирішено проблему зручності транспортування роботи, її мобільності (Петрук, 2020: 223–226).

Прем'єрна презентація твору відбулась у приміщенні Національної академії мистецтв України в 2013 році, де Стороженком здійснено було перформативну акцію – омовення ніг учням перед роботою як знак вивершення головної ідеї картини – подолання «егоїстичного я». Серед учасників перформативної акції М. Стороженка були: Р. Богдан, Ю. Найда, Р. Петрук, І. Пилипенко, О. Соловей, О. Цугорка. Згодом «Передчуття Голгофи» презентували в Івано-Франківську (2015), Львові (2015), Чернігові (2015), що викликало певний суспільний резонанс. З 2015 року полотно експонується в актовій залі НАОМА (Петрук, 2020: 223–226).

Навесні 2014 року увесь світ готувався до відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Художником задуманий був твір «Наш Пелікан» як присвята Кобзареві. Так почав народжуватись новий образ Шевченка, несхожий на попередні трактування, в якому Микола Андрійович використав герменевтичний принцип для побудови композиції, властивий полотну «Передчуття Голгофи» і монументальному мистецтву зокрема. Герменевтика – теорія інтерпретації, що зародилася ще в античній культурі і є синонімом поняття «екзегетика» (грец. «тлумачу»). Виконує функцію символістично-алегоричного тлумачення. Етимологію пов'язують із Гермесом – міфологічним посланцем богів Олімпу, котрий, передаючи їхні повідомлення людям, повинен був тлумачити і пояснювати божественні тексти. Німецький же філософ В. Дільтей (1833–1911) розумів герменевтику в контексті «наук про дух», як розуміння та пізнання життя за допомогою інтуїції, яви і перевтілення, а філософ-екзистенціаліст М. Гайдеггер (1889–1976) сповідував методіку «герменевтичного кола» за правилом: ціле не можна зрозуміти, не розуміючи його елементів, а розуміння його елементів передбачає, що ціле уже зрозуміле (Лексикон, 2001: 118).

Формат картону «Наш Пелікан» – квадрат з розгалуженнями по центру вгору і вниз, що викликає непряму асоціацію з хрестом. Композиція твору – симетрична, але динамічна (ритми зіставлені з діагоналями). «Свідоме керування ритмічною цінністю означає пізнання її якості» (Богомазов, 1996: 68). Вгорі по центру Шевченко з пером та свічею у руках, піднявши взір до неба, розчиняється в світлі білого вогню запаленої свічки. Варто зазначити, що трактування образу Кобзаря суголосне експериментальній монументальній роботі Стороженка «Світло з п'ятьми» (1988), виконаній в інтер'єрі Національного музею Тараса

Шевченка (Київ). Це панно було означене Стороженком як «антимозаїка», бо смальту для нього не кололи, а товкли у спеціальній ступці – також авторський експеримент. Поняття «антимозаїка» є суголосним по суті поняттю «антикартина», яке автор концептуалізував у процесі творення «Передчуття Голгофи». Майстер, на протигагу законам станкової картини, вивершує твором «Передчуття Голгофи» авторську ідею-поняття – «антикартина». За Стороженком: «Сьогодні (кінець ХХ і початок ХХІ ст.) не станкова картина, а «містерія станковості», в якій більше можливостей, де б могли відбуватися гармонія взаємодії стихій (на рівні зримого життя і на рівні онтології Буття)» (Стороженко, 2013). Важливим джерелом для наближення до авторської філософії твору «Передчуття Голгофи» є опубліковані власні роздуми Миколи Стороженка щодо цього твору: «Я не аналізую цей твір, а визначаю тези до мистецтва в цілому, що буде відповіддю і на мою творчість, на синтез змісту і форми, без пріоритету одного над другим» (Стороженко, 2013). По суті, це тема «Темної вечери», яку порушували багато мистців, серед яких Микола Андрійович особливо виділяв Леонардо да Вінчі («Темна вечеря», фреска, 1495–1497) та Сальвадора Далі («Темна вечеря», 1955) (використання симетрії в побудові композиції якого було суголосним Стороженковій концепції). Проаналізувавши варіації на цю тему, зазначимо, що вирішення теми Миколаю Стороженком є до певної міри новаторським (Петрук, 2020: 223–226).

Варто зауважити органічність поєднання реальності з метафорами, що складаються у філософські узагальнення і становлять унікальність полотна «Передчуття Голгофи» Миколи Стороженка, що стало концептуалізацією його світорозуміння й світовідчуття, вивершення ірраціонального над раціональним (Петрук, 2020: 223–226).

У центрі останнього твору Миколи Стороженка «Наш Пелікан» у символічному колі, що вписане у форму ромба, зображений на хресті Пелікан, який розриває своє серце і жертвовою кров'ю воскрешає своїх пташенят. Під ним, у нижній частині формату – спадаючий донизу переможений офірою Пелікана і духом Кобзаря двоголовий орел. Символ двоголового орла нерідко зустрічається у міфології та християнських віруваннях і є багатозначним. Введений у композицію Миколаю Стороженком образ в контексті сучасності – під час російсько-української війни, набуває однозначності трактування – герб агресора, що пішов війною на Україну. Варто зауважити використання Стороженком ієрархічної перспективи. Рух відбувається знизу вгору від малого до великого, підкреслюючи силу дії образів, у такий спосіб розставляючи акценти.

Чоло Шевченка й Пелікан з пташенятами – гіпероб'ємні елементи композиції, що контрастують з матрицею-сіткою декоративних футур-кубістичних сегментів-сувоїв тла, асоціюючись із творами Олександра Богомазова, Жоржа Брака, Ель Греко, Іоана Георга Пінзеля, Джіно Северіні. Майстер зумів сконцентрувати кращі ідеї бароко та авангарду воедино, запропонувавши таким чином новаторський підхід, утворений синтезом здавалося б несподіваних стилів. Професор Дмитро Степовик зазначає про стильовий експеримент Стороженка в розписі купола Пресвятої Трійці: «Стороженко тоді проекспериментував небувалий синтез двох ніби несподіваних європейських стилів: готики і бароко. Для Києва це була сенсація! [...] загострені й видовжені форми готики з буйними складками й розмаєм бароко. Прецеденту поєднання цих стилів не було ні в Україні, ні на Заході. А Стороженко зробив це уміло, талановито [...]» (Степовик, 2020: 509).

Варто зауважити прагнення Миколи Стороженка створити не фотографічно схожий образ Шевченка, а такий, що виражатиме велич та глибину думки й суті поета-пророка, філософа і мислителя. Мистець «занурив» його в часовий контекст, зібравши воедино означальні риси різних епох, де водночас існує минуле, теперішнє і майбутнє.

На прикладі твору «Наш Пелікан» Стороженко по-новому розкриває образ Кобзаря, обожнює його, порівнюючи його самопожертву в ім'я великої мети з жертвою Христовою, жертвою України. Простежується також зв'язок портрета Шевченка з іконографією Спаса Нерукотворного (Тарасенко, 2018: 230).

Висновки. Отже, маємо всі підстави стверджувати, що Микола Стороженко творами «Передчуття Голгофи» і «Наш Пелікан» матеріалізував і засвідчив ідеали, почуття та думки нашого суспільства. Він, дослідивши надбання попередніх поколінь, узагальнив власні творчі візії. Мистець вивершив свій життєвий досвід через призму образотворчого мистецтва його художньо-мовними засобами.

Матеріали цієї наукової розвідки можуть бути корисними для художників, дослідників мистецтва, під час створення монографії про творчість М.А. Стороженка та при дослідженні мистецького контексту ХХ – початку ХХІ ст.

Список використаних джерел:

1. Авраменко О. Молитва майстра. *Сучасність*. 2000. № 7/8. С. 146–149.
2. Авраменко О. Творче осяяння Миколи Стороженка. *Мистецькі обрії: зб. наук.-теорет. пр.* Київ, 2004. С. 340–352.
3. Авраменко О. Шлях до храму. *День*. 1997. № 128.
4. Богомазов О.К. Живопис та елементи /упоряд. : Т. Попова, С. Попов ; авт. вступ. ст., ред. Д. Горбачов ; МФ «Відродження». Київ : Задумливий страус, 1996. 152 с. : іл.
5. Голуб О. Барочні забави академіка М. Стороженка. *День*. 2004. 15 квіт.
6. Жулинський М. В ім'я оновлення душі людської. *День*. 2014. № 2.
7. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / голова ред. А. Волков. Чернівці : Золоті литаври. 2001. С. 118.
8. Марчук А. Малярство / авт. вступ. ст.: В. Підгора, М. Стороженко. Краков : [б. в.], 2001. 33 с.
9. Петрук Р. Наш Пелікан. *Образотворче мистецтво*. 2017. № 4. С. 40–41.
10. Петрук Р. Освячений духом животворящим. *Образотворче мистецтво*. 2015. № 1. С. 172–175.

11. Петрук Р. «Передчуття Голгофи» Миколи Стороженка. *International scientific and practical conference «Cultural studies and development prospects»*, Nov. 27–28. Venice, 2020. С. 223–226. DOI: 10.30525/978-9934-26-004-9-59.
12. Смирна Л.В. Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві : монографія / Ін-т проблем сучас. мистецтва НАМ України. Київ : Фенікс, 2017. 480 с. : іл.
13. Соловей О.В. До історії створення енкаустичного розпису М. А. Стороженка «Осяяні світлом». *Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр.* Київ, 2013. Вип. 21. С. 146–156.
14. Соловей О.В. «Золоте руно» Миколи Стороженка. *Мистецтвознавство України : зб. наук. пр.* 2008. Вип. 9. С. 38–44.
15. Соловей О.В. Мозаїчне панно «Україна скіфська – Еллада степова» Миколи Стороженка. Архітектоніка пластичного простору. *Українська академія мистецтва : зб. дослідн. та наук.-метод. пр.* 2018. Вип. 27. С. 215–220.
16. Соловей О.В. Пластичні трансформації станкового живопису Миколи Стороженка : від «суворого стилю» до метафізики картинної площини. *East European science journal.* 2020. № 8 (60). С. 8–14.
17. Степовик Д. Чуттєва нота у зображеннях християнських святих мистця Романа Петрука. Роман Петрук. Полотно душі : альбом-монографія / упоряд. Р. Петрук. Нью-Йорк : Алмаз, 2020. С. 507–513.
18. Стороженко М.А. Інтерв'ю з художником [Рукопис] / бесіду вів Р. Петрук. [Київ], 2012. 24 верес. 5 с.
19. Стороженко Микола. Передчуття Голгофи : [альбом] : до 85 річниці з дня народження / використано авт. тексти М. А. Стороженка ; авт. проекту В. Войтович. Київ : Антологія, 2013. 28 с. : іл.
20. Стороженко Микола – художник, педагог, людина : зб. тез доп. наук.-практ. конф., Київ, 08 листоп. 2018 р. Київ, 2018. 37 с.
21. Тарасенко О.А. Образ роду і народу у творчості Романа Петрука. *Українська академія мистецтва : зб. дослідн. та наук.-метод. пр.* 2018. Вип. 27. С. 227–234.
22. Цимбалюк М. Микола Стороженко: «Літургія по паралелі». *Слово Просвіти.* 2013. 7–13 листоп. 2013.

References:

1. Avramenko O. Molytva maistra [A prayer of the master]. *Suchasnist.* 2000, Nr 7/8, pp. 146–149 [in Ukrainian].
2. Avramenko O. Tvorche osyaiyannya Mykoly Storozhenka [An artistic revelation of Mykola Storozhenko]. *Mystetski obryi. Collected scientific and theoretic works.* Kyiv, 2004, pp. 340–352 [in Ukrainian].
3. Avramenko O. Shlyakh do khramu [A way to the temple]. *Den.* 1997, Nr 128 [in Ukrainian].
4. Bogomazov A. K. Zhyvopys ta elementy [Painting and elements] / assembled by T. Popova, S. Popov. aut. introd. Art., edited by D. Horbachov. *Vidrodzhennya International Fund.* Kyiv : Zadumlyviy Straus, 1996. 152 p. : ill. [in Ukrainian].
5. Holub O. Barochni zabavy akademika M. Storozhenka [Baroque fun of the academician M. Storozhenko]. *Den.* 2004. 15 April [in Ukrainian].
6. Zhulynskiy M. V imya obnovlennya dushi lyudskoi [In the name of the human soul renovation]. *Den.* 2014, Nr 2 [in Ukrainian].
7. Leksykon zahalnoho ta porivnyalnoho literaturoznavstva [Lexicon of the general and comparative literature study] / Chief Editor. A. Volkov. Chernivtsi : Zoloti lytavry. 2001, pp. 118 [in Ukrainian].
8. Marchuk A. Malyarstvo [Painting] / aut. introd. Art.: V. Pidhora, M. Storozhenko. Krakow : [n. p.], 2001. 33 p. [in Ukrainian].
9. Petruk R. Nash Pelican [Our Pelican]. *Fine art.* 2017, Nr 4, pp. 40–41 [in Ukrainian].
10. Petruk R. Osvyacheniy dukhom zhyvotvoryschym [Consecrated by the life-giving spirit]. *Fine art.* 2015, Nr 1, pp. 172–175 [in Ukrainian].
11. Petruk R. «Peredchuttya Holhofy» Mykoly Storozhenka [The Premonition of the Calvary by Mykola Storozhenko]. *International scientific and practical conference «Cultural studies and development prospects»*, Nov. 27–28. Venice, 2020, pp. 223–226. DOI: 10.30525/978-9934-26-004-9-59 [in Ukrainian].
12. Smyrna L. V. Stolittya nonconformizmu v ukrayinskomu vizualnomu mystetstvi [A century of non-conformity in the Ukrainian visual art] : monografiya / Modern Art Research Institute of the Ukrainian National Art Academy. Kyiv: Fenix, 2017. 480 p. : ill. [in Ukrainian].
13. Solovey O. V. Do istoriyi stvorennya enkaustychnoho rozplysu M. A. Storozhenka «Osyayani svitlom» [To the history of the encaustic painting Illuminated by the Light by M. A. Storozhenko]. *Ukrainian Art Academy : collection of the research and scientific-methodic works.* Kyiv, 2013. Issue 21, pp. 146–156 [in Ukrainian].
14. Solovey O. V. «Zolote runo» Mykoly Storozhenka [Golden Fleece by Mykola Storozhenko]. *Art study of the Ukraine : scientific works collection.* 2008. Issue 9, pp. 38–44 [in Ukrainian].
15. Solovey O. V. Mozaichne panno «Ukraina skifska – Ellada stepova» Mykoly Storozhenka. Arkhitektonika plastychnoho prostoru [Mosaic panel Scythian Ukraine – Steppe Greece by Mykola Storozhenko. Architectonics of the plastic space]. *Ukrainian Art Academy : collection of the research and scientific-methodic works.* 2018. Issue 27, pp. 215–220 [in Ukrainian].
16. Solovey O. V. Plastychni transformatsiyi stankovoho zhyvopysu Mykoly Storozhenka: vid «suvoroho stilyu» do metafizyky kartynnoyi ploshchyny [Plastic transformations of the easel art of Mykola Storozhenko: from “strict style” to the metaphysics of the picture space]. *East European science journal.* 2020. Nr 8 (60). pp. 8–14 [in Ukrainian].
17. Stepovyk D. Chuttyeva nота u zobrazhenni khrystyianskykh svyatykh mytsya Romana Petruka. Roman Petruk. Polotno dushi [Sensual note in the Christian saints depiction by the artist Roman Petruk. Roman Pertuk. A canvas of the soul] : albom-monografiya / assembled by R. Petruk. New York : Almaz, 2020, pp. 507–513 [in Ukrainian].
18. Storozhenko M. A. Intervyu z khudoznykom [An interview with the artist] [Rukopys] / conducted by R. Petruk. [Kyiv], 2012. 24 Sep. 5 p. [in Ukrainian].

19. Storozhenko Mykola. Peredchuttya Hohofy [The Premonition of the Calvary] : [albom] : do 85 richnytsi z dnya narodzennya. / used authorial texts by M. A. Storozhenko; project author V. Voitovych. Kyiv : Antology, 2013. 28 p: illustrated [in Ukrainian].
20. Storozhenko Mykola – khudoznyk, pedahoh, lyudyna [Storozhenko Mykola – an artist, a pedagogue, a human] : coll. theses add. scientific-practical conf., Kyiv, 08 Nov. 2018. Kyiv, 2018. 37 p. [in Ukrainian].
21. Tarasenko O. A. Obraz rodu i narodu u tvorchosti Romana Petruka [An image of the heritage and the people in the works of Roman Petruk]. *Ukrainian Art Academy : collection of the research and scientific-methodic works*. 2018. Issue 27, pp. 227–234 [in Ukrainian].
22. Tsymbalyuk M. Mykola Storozhenko: «Liturgiia po paraleli» [Mykola Storozhenko: “Parallel liturgy”]. *Slovo prosvity*. 2013. 7–13. Nov. 2013 [in Ukrainian].